

Saulė Juzelėnienė

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 14, LT-44280 Kaunas, Lietuva

El. paštas sauleje@yahoo.co.uk

Moksliniai interesai: kognityvioji lingvistika, teksto lingvistika, reklamos semiotika, leksinė semantika, pragmatika, diskurso analizė

Viktorija Seredžiūtė

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 14, LT-44280 Kaunas, Lietuva

El. paštas raganauju@gmail.com

Moksliniai interesai: neolotyniškoji literatūra, kognityvioji poetika

Skirmantė Šarkauskienė

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 14, LT-44280 Kaunas, Lietuva

El. paštas skirmante.sarkauskiene@gmail.com

Moksliniai interesai: antikinė literatūra, neolotyniškoji literatūra, vaizdinė ir verbalinė retorika

ANTROPOMORFINĖS LAIKO METAFOROS ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVIŲ POEZIJOJE

Laikas – viena iš svarbiausių su žmogaus egzistencija pasaulyje susijusių kategorijų. Kaip ir visi abstraktai, laikas kalboje konceptualizuojamas remiantis tam tikromis mūsų sąmonėje saugomomis struktūromis, patirtimi. Straipsnyje, taikant konceptualiosios analizės metodą, bandoma nustatyti ontologinių metaforų kategorijai priskiriamų antropomorfinių laiko metaforų, vartojamų dabartinėje lietuvių poezijoje, raišką. Buvo ieškoma sąsajų tarp laiko konceptualizavimo ir žmogui būdingų požymių. Taigi aptariamos tokios antropomorfinių metaforų grupės: 1. Laikas ir žmogaus kūnas, 2. Laikas kaip judantis, veikiantis asmuo, 3. Laikas kaip fiziologinių poreikių turinti būtybė, 4. Laikas kaip emocijas patirianti būtybė, 5. Laikas kaip perceptiivi būtybė, 6. Laikas kaip lytį turinti būtybė, 7. Laikas kaip sociali būtybė.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad laikas šiuolaikinėje lietuvių poezijoje dažniau yra neigiamai konotuotas. Neigiamos laiko konotacijos būdingiausias laiko ir profesijos, laiko ir emocijų bei laiko ir galios metaforų grupėse. Neigiamai konotuoti laiką įvardijantys žodžiai siejami su naktimi, rudeniu, vakaru, t. y. tamsiaisiais paros, metų periodais. Teigiamos konotacijos išryškėja laiko ir emocijų, laiko ir galios ir kai kuriose laiko ir kūno metaforų grupėse. Šiuolaikinėje lietuvių poezijoje konceptualizuojamam laikui būdingos tam tikros požymių opozicijos, atspindinčios laiko suvokimo ambivalentiškumą: laikas – turintis galių ir bejėgis, kūrėjas ir griovėjas, vyras ir moteris, kvailas ir protingas, besidžiaugiantis ir liūdintis, sielvartaujantis, valkata, girtuoklis ir valdovas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: konceptualioji metafora, metaforizacija, metaforizacijos projekcija, konceptas, ontologinė metafora.

Įvadas

Sisteminės konceptualiosios metaforos, kurių esmė – ištakos srities elementų ir inferencinės struktūros perkėlimas tikslo sričiai, sudaro žmogaus mąstymo pagrindą, jos leidžia abstrakčiuosius objektus konceptualizuoti, suvokti remiantis konkrečiais konceptais (Gibbs 1994, Johnson 1987, Lakoff 1987, 1993, 2001, Lakoff, Johnson 1980, 1999, 2003, Lakoff, Nunez 2000, Sweetser 1990).

Laiko metaforos yra viena iš labiausiai tyrėjus dominančių metaforų grupių. Dauguma mokslininkų analizavo erdvines, kasdieninei vartosenai būdingas, metaforas. Jų ištakos sritis – erdvės, o tikslo sritis – laiko konceptai (Bennett 1975, Clark 1973, Lehrer 1990, Shie 2004, ch. 7, Traugott 1978).

Buvo tiriamas santykis tarp laiko, kaip judančio objekto ir judančio ego, konceptualiųjų metaforų (Clark 1973, Evans 2003, Gentner 2001, Lakoff 1993, Lakoff, Johnson 1980, Nunez, Motz, Teuscher, 2006, Traugott 1978). Esama publikacijų, kuriose analizuojami laiko metaforų raiškos konvencionalumo ir novatoriškumo aspektai (Shie 2008).

Konceptualiųjų laiko metaforų pagrindą sudaro keletas žmogaus sąmonėje glūdinčių bazinių konceptualiųjų metaforų. Šiuo atžvilgiu galima skirti tris tyrėjų požiūrio aspektus:

1. Lakoffo ir Turnerio (Lakoff, Turner 1989) studijoje, skirtoje laiko konceptualiųjų metaforų analizei poezijoje, aptariami trys konceptualiųjų metaforų tipai, būdingi anglakalbių pasaulėvaizdžiui:

- 1) **erdvinės metaforos:** LAIKAS YRA ERDVĖ, KURIA JUDAMA; LAIKAS YRA JUDANTIS OBJEKTAS

(TIME IS LANDSCAPE WE MOVE THROUGH; TIME IS A MOVING ENTITY);

- 2) **objektinės / daiktinės metaforos:** LAIKAS YRA PINIGAI (TIME IS MONEY: *She spends her time unwisely*), LAIKAS YRA IŠTEKLIAI (TIME IS A RESOURCE: *We're almost out of time*), LAIKAS YRA TALPYKLA (TIME IS A CONTAINER: *He did it in three minutes*), ir viena iš daiktinių metaforų atmainų – DARBOTVARKĖ YRA JUDANTIS OBJEKTAS (A SCHEDULE IS A MOVING OBJECT: *He was behind (the) Schedule* (Lakoff and Turner 1989).
- 3) **personifikacijos:** LAIKAS – VAGIS (Time is a Thief: *Time has stolen my youth*), LAIKAS – KEITĖJAS (TIME IS A CHANGER: *Time heals all wounds*), LAIKAS – PJOVĖJAS (TIME IS A REAPER), LAIKAS – ĖDIKAS, RIJIKAS (TIME IS A DEVOURER), LAIKAS – GRIOVĖJAS (TIME IS A DESTROYER), LAIKAS – VERTINTOJAS (TIME IS EVALUATOR), LAIKAS – JUDANTIS OBJEKTAS (TIME MOVES), LAIKAS – PERSEKIOTOJAS (TIME IS A PURSUER: *Time will catch up with him*) (Lakoff, Turner 1989, p. 34–39; Radden 1997, p. 150).

H. Alversonas skiria penkis laiko metaforų tipus: 1) laikas kaip konkretus (dalijamas) objektas, esatis (“time is a partible entity”: *spend time, divide time, have time, apportion of time, time is ripe, fullness of time, plenty of time, bit of time, steal time, against time* etc.); 2) laikas kaip jo veiklos pasekmė (“time is its effects”:

time destroys, time-worn, time heals, ravages of time etc.); 3) laikas kaip judantis kūnas (“time is a medium in motion”: flow of time, time moves on, time is coming (when), time stood still, etc.); 4) laikas kaip judėjimas linija (“time is a linear course”: *look ahead (in time), look into the future, a short time, move ahead, the end of time, from time to time, with time, for a time, time warp, a point in time, face the future* etc.) arba apskritimu (“an orbital course”: *life is a circle, time will come again, the seasons come round, time is over, time and time again, over and over again* etc.); 5) laikas kaip vertinimo matas (“time is its ascertainment / measurement”: *lose time, gain time, count time, time’s up, mark time, run on time, the sands of time*, etc.) (Alverson 1994, p. 65–69).¹

V. A. Plungianas skiria penkias dažniausiai rusų kalboje pasitaikančias laiko metaforų grupes: laikas – keleivis (tai, kas juda), laikas – agresorius (tai, kas griaua), laikas – substancija (tai, kas turi išmatuojamą kiekį), laikas – talpykla (tai, kas talpina besitęsiantį (atkarpa) ar akimirksnio (taškas) įvykį), laikas – nuosavybė (tai, ką galima turėti) (Кибрик, Плунгян 1997, c. 161).

Laiko konceptualizavimas anglakalbėje poezijoje išsamiai aprašytas E. Bondarenko studijoje (Бондаренко).

Laiko tyrimai lietuvių kalboje nėra naujovė. Ištirti laiko konceptai XX amžiaus lietuvių poezijoje. S. Juzelėnienės straipsnyje „Laiko konceptualizavimas lietuvių kalboje“ analizuojami XX a. lietuvių poezijoje aptinkami konceptai (Juzelėnienė 2003, p. 61–68). A. Kensminienė straipsnyje

„Laikas lietuvių mįslėse“ laiko suvokimą sieja su gramatinėmis laiko kategorijomis, konvencinėmis metaforomis (Kensminienė 2009, p. 109–125). B. Stundžienė straipsnyje „Laikas liaudies dainose“ laiko suvokimą lietuvių kalboje atskleidžia per kultūrinį kodą (Stundžienė 1998, p. 152–161).

Galima skirti kelias laiko kategorijas atmainas: biologinis laikas – gyvo organizmo egzistavimo laikas (jaunystė, senatvė ir t. t.), fizinis, valandomis, minutėmis, sekundėmis matuojamas laikas. Laikas traktuojamas ir kaip filosofinė kategorija, taip pat galima būtų paminėti ir psichologinį laiką, t. y. tai, kaip žmogus vertina įvairius įvykius, jų tėkmę, priežasties ir pasekmės santykius. Todėl kalboje tiek daug žodžių ir žodžių junginių, kurie išreiškia laiko idėją. Pasirinktoje tirti lietuvių poezijoje atsispindi tai, kaip žmogus laiką patiria, išgyvena.²

Lietuvių kultūroje laiko kategorijai būdingas dalijimas į tam tikras atkarpas: metus sudaro keturi metų laikai – pavasaris, vasara, ruduo, žiema, paros dalys – rytas, vakaras, diena, naktis ir kt. Toks laiko dalijimas atsispindi ir lietuvių poezijoje: metaforizuojamas ne tik abstraktas LAIKAS, bet ir metų laikai ar paros atkarpos.

Šiame straipsnyje siekiama aptarti laiko personifikacijas, t. y. antropomorfinių laiko metaforų raišką šiuolaikinėje lietuvių poezijoje. Tyrimo medžiagą sudaro pavyzdžiai, surinkti iš penkiasdešimt penkių šiuolaikinės poezijos rinkinių.

1. Laikas kaip kūną turintis žmogus

„Kūniškiausia“ laiko savybė yra žmogaus organų turėjimas. Laikas konceptualizuoja-

¹ Pavyzdžiai neverčiami siekiant išlaikyti originalo kalba perteikiamą laiko konceptualizaciją – aut.).

² Straipsnio autorės nuoširdžiai dėkingos profesorei Eleonorai Lissan už vertingas pastabas ir patarimus rengiant straipsnį (aut.).

mas kaip žmogus, turintis **galvą**: *ir krinta iš dangaus lengvi pūkai / lyg žilos pleiskanos nuo rudenio galvos* (Jonynas 2003, p. 16); *čia, prie fontano verkiančio delfino, / Kur laikas sunkią galvą pakabino* (Patackas 1997, p. 111); *virš pakaušio nakties / perlamutru lakuotų pribarstyta — / geišos nagelių* (Šimonis 2001, p. 45); **veidą**: *ir senas laiko veidas atsimaino* (Baliukonė 2003, p. 157); *ir krito pelenas ant ryto veido* (Braziūnas 1999, p. 36); *vandeninis kovo veidas* (Čepauskaitė 1992, p. 40); *ryto skruostai duobėti* (Čepauskaitė 1992, p. 64); **akis**: *Kur mano mėlynakiai vakarai* (Bielskytė 2006, p. 42); *nakties akis nėra akla, jei regi / pražyduos viršūnę, saulę tyrą* (Cieškaitė 2002, p. 8); *Skaitau apie tave / Iš vakaro akių* (Čepauskaitė 1992, p. 20); **burną**: *sninga iš vasario burnos / balti pažadėjimai / krenta į miestą* (Zelčiūtė 2004, p. 30); *nakties vartuose / į pražiodytą akimirką / leidžiasi vienišo / mėnulio akys* (Birgelis 2006, p. 39); **lūpas**: *rytmečio lūpas suspaudžia* (Birgelis 2006, p. 106); *taip tiesiog būti / ir žiūrėt naktimis / į pilką rudenio veidą už lango / liesti per stiklą jo iškreiptas lūpas* (Zelčiūtė 2004, p. 22); **dantis**: *valanda galanda dantis* (Jonynas 1991, p. 178); *Į upės dugną graužias laiko dantys* (Patackas 2005, p. 151); *žiema ant slenksčio / griežia dantimis, o mes dar neišmokę / rūpintis tavim, tave globoti, sergėt / ir gerbti, tinkamai* (Miliauskaitė 1999, p. 454); **ausis**: *argi visas varnėnų spiečius / Vidurdienio ausyje dabar ošia* (Drungytė 2008, p. 57). Dažnai vakaras ir naktis konceptualizuojami kaip žmonės, turintys **galūnes**: *Peržegnojau mingantį pasaulį / Nuvaryto vakaro ranka* (Čepauskaitė 1992, p. 12); *Juodu kalnu kurs rankoj nakties* (Drungytė 2008, p. 10); *barbenimas dienu*

klavišais / dienu pirštai dienu griaučiai (Bleizgys 2007, p. 19); *žieduota nakties ranka kedena vakaro garbanas* (Grajauskas 1996, p. 65); *Kai pilnatis pilnam kieme naktis atgniauzė delnus...* (Drungytė 2008, p. 27); *Ir glosto ne saulėlydis raudonas / raudoną žolę vakaro delnais* (Čepauskaitė 1998, p. 17); *dar laukia ir dienos delnai karšti* (Jonynas 1991, p. 139); *Labas rytas miesteli / Klišom rudenio kojom* (Drungytė 2008, p. 52); *galimas daiktas didžiakoje naktis / praeis pro šalį* (Grajauskas 1996, p. 31). Laikas konceptualizuojamas kaip asmuo, galintis turėti **vidaus organus**: *kurios sielos inkstus degina / į laiko žarnyną kemša* (Birgelis 2006, p. 116); *švysteli nuogas nakties nervas* (Kandratavičius 2004, p. 22); *kažkas perkando gyslą nakties / iš jos srūva tamsos raudonis* (Striogaitė 2005, p. 22); *ir niekas šios dermės nesuardys / – bet plaka plaka rudenio širdis* (Jonynas 1991, p. 65); *ramiai ir atkakliai / širdis pirmadienio tuksi* (Zelčiūtė 2000, p. 10); **kūną, skeletą**: *barbenimas dienu klavišais / dienu pirštai dienu griaučiai* (Bleizgys 2007, p. 19); *bėginėja lyg skruzdės linkstančia / laiko nugara: šypsokis* (Bložė 1998, p. 71); *Numetęs savo kruvinus lapus / ruduo dar demonstruoja nuogą kūną* (Jonynas 2003, p. 16); **odą**: *liečiu tarp minučių / šliaužiančio laiko odą* (Paliulytė 2005, p. 7); **plaukus**: *žieduota nakties ranka kedena vakaro garbanas* (Grajauskas 1996, p. 65).

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad šio tipo metaforų grupėje ryškios tam tikros tendencijos: kaip gyva būtybė, turinti akis ir galūnes, dažniau konceptualizuojamos tamsiosios metų ar paros atkarpos – ruduo, žiema, naktis, vakaras. Įdomu tai, kad šie laiko hiponimai aptartoje metaforų grupėje dažniausiai neturi neigiamų konotacijų.

2. Laikas kaip judantis, veikiantis asmuo

2.1. Lietuvių poezijoje dažniausiai laikas konceptualizuojamas kaip horizontaliai **judanti būtybė**. Šiuo atveju dažniausiai su laiko žodžiais vartojami judėjimo reikšmės veiksmožodžiai *bėga, ateina, išeina, grįžta*: *klastingas laikas bėga* (Birgelis 1993, p. 28); *kyla vėjas, ateina laikas / stovi po atviru langu / skeptiškai klauso, ką aš mąstau / žiūri, ką rašau* (Bložė 1998, p. 94); *Pakiemiais grįžta alkanas laikas* (Čepauskaitė 1992, p. 55); *išeina laikas kaip sena artistė / prispaudusi prie kaulėtos krūtinės / rožes gegužio* (Patackas 2005, p. 169); *stovėjau ant kelio, tuščias / keliu ėjo naktis, užstojau* (Parulskis 1994, p. 75).

Lėtai judančiam laikui apibūdinti kartais vartojami vaizdingieji veiksmožodžiai, pavyzdžiui, *prisėlina rytas nelauktas ir šveičia / pridžiūvusį vyną nuo stalo lentos* (Čepauskaitė 2004, p. 25); *ežeras, / parkrante žvyro / pėdina graži naktis* (Kajokas 1997, p. 192); *užuot leidusi įtapsėti laikui su prekių krepšiu dar be prekių* (Kaziliūnaitė 2007, p. 12).

2.2. Laikui būdingas ne tik judėjimas iš vietos į vietą, jis konceptualizuojamas kaip žmogus, atliekantis įvairius kitus žmogui būdingus **veiksmus**: *kyla vėjas, ateina laikas / stovi po atviru langu / skeptiškai klauso, ką aš mąstau / žiūri, ką rašau* (Bložė 1998, p. 94); *kviečia gerti kavos / rytas / nuklojes patalą* (Birgelis 2006, p. 83); *naktis nušluostys stalo dulkes / ir to kas parašyta nebeliks* (Jonynas 2003, p. 61); *naktyje stabtelėjusio rudens žingsniai* (Bložė 2001, p. 37); *antras mėnuo laikas žaidžia valandas ir minutes* (Navakas 2003, p. 91); *žiema batu vėl beldžia į duris* (Norvila 2006, p. 55); *knygų užsklandos žaidžia su vėju, / praeitis,*

pasigavus praeivį, atlyžta (Ališanka 1992, p. 27); *taip į atspindį veido ir vėl / valanda irrašys naują rievę* (Marčėnas 1999, p. 54).

Kai kurie LAIKO – ASMENS atliekami veiksmai yra **neigiamai** konotuoti, pavyzdžiui: *kol praloš mus ruduo ir žiema nusijuoks į akis* (Navakas 1996, p. 106); *žiema batu vėl beldžia į duris* (Norvila 2006, p. 55); *amžiaus išnara vaiposi laikas* (Baliukonė 2003, p. 329); *įnybia rytas nemigoj rambus* (Striogaitė 2005, p. 14); *kovas į paširdžius kanda* (Čepauskaitė, 1992, p. 40).

Judėjimo metaforų grupėje vyrauja daugiau konvencinės metaforos: *laikas eina, bėga, grįžta*, o veiksmo – poetinės: *laikas žaidžia, juokiasi* ir kt.

2.3. Sąlygiškai veiksmo metaforų grupei galima būtų priskirti laiko, kaip turinčios arba neturinčios galių veikti, t. y. bejėgės būtybės konceptualizavimo atvejus.

Žmogaus sąmonėje ir kūryboje laikas išskyla kaip **veikėjas**, turintis galių kurti ir griauti. Taigi dažnai laikas konceptualizuojamas kaip **kūrėjas arba griovėjas**.

Laikas kaip **kūrėjas** dažniausiai konceptualizuojamas teigiamai, pavyzdžiui: *Ir liūdesys sutvers poetą / kaip vyšnios žiedą sutveria pavasaris* (Balbierius 1990, p. 38); *nes tik laikas viską kuria* (Balbierius 2008, p. 21); *pasauliai švietė pro žodžius atakę / su šviesuliais – o tarsi laikas tvėrė / ugninę žvaigždę – Absoliuto žvakę...* (Cieškaitė 2002, p. 21); o kaip griovėjas – neigiamai, pavyzdžiui: *laikas / triuškina / viltis* (Birgelis 1993, p. 105); *ruduo iš naujo nukariaus valstybę* (Ališauskas 1996, p. 20); *kad viską prarasiu kad laikas / mane suknežins ištaškys* (Bleizgys 2004, p. 33); *o dienos trupino / visus mano ginklus* (Bleizgys 2007, p. 54).

Laikas turi įvairių kitų galių, pavyzdžiui, **padaryti tvarką, įsakyti, liepti, išlikti**: *ir tik*

žiema čia tvarką padarys (Marčėnas 1999, p. 63); *diena galinga, bet stipresnis žodis* (Patackas 1997, p. 174); *galynėjomės su lėta ateitim su tyla per tūlų lietu altų griūtį* (Kandratavičius 2004, p. 17); *tarytumei šis gruodis būtų liepės* (Kelmickas 1997, p. 17); *tik žingsnis šalin tai bus išeitis / kurią diktuoja man ši naktis* (Patackas 1998, p. 114); *ši sekundė jus pragyvens* (Patackas 1997, p. 38).

Vis dėlto kai galios turėjimas, buvimas valdovu nėra tekste eksplikuojamas, o reiškiamas **implicitiškai**, tai dažniausiai tokia galia yra **neigiamai konotuota**, pavyzdžiui: *bet patekęs naktį kruvina ranka / nutrempia naktį rytmečio vergijon* (Braziūnas 1999, p. 27); *mes laiko ir byrančio tinko vergai* (Ališauskas 1996, p. 34); *Dėkoju, Jūsų malonybe Laike* (Patackas 2002, p. 51); *ruduo iš naujo nukariaus valstybę* (Ališauskas 1996, p. 20); *Šešėlių viešpats – vakaras – išnyra* (Balbierius 2004, p. 27);

Poezijoje aptinkama ir **laiko bejėgiškumo** apraiškų, dažniau rodančių ribotumą, laikinumą, kartais – negalią. Laikas pasirodo kaip *ligonis, senas, pamišęs, nusilpęs asmuo*, pavyzdžiui: *Naktis nepagydomai serga* (Patackas 1997, p. 23); *dar bandom / atgaivinti / laiką* (Birgelis 1993, p. 96); *Sapno taurėj miršta laikas* (Balbierius 2004, p. 83); *lyg uogas raudonas/ barstyti rugpjūčio mirtis* (Balbierius 2004, p. 94); *aplink mirštantį vasaros kūną* (Balbierius 2008, p. 34); *Artimiausiam kare / kris pašautas rugpjūtis* (Braziūnas 1992, p. 22); *Kuriam kieme naktis padvės?* (Čepauskaitė 1992, p. 45); *o bejėgis laikas sukniubęs* (Braziūnas 1993, p. 85); *ruduo vis griuvo ir artėjo traukinys* (Jonynas 1991, p. 65); *ir pamišėlė naktis / juos prikala prie gėstančio dangaus* (Čepauskaitė 1992, p. 6); *lyg*

sugirgžda vyriai / rudeniui kosint į delną (Ališanka 1992, p. 97); *kur nė metai nieko neužgydys* (Baliukonė 2003, p. 18); *diena / maža pajuodus senučiukė* (Bitinaitė 2002, p. 46); *senas apkurtęs ruduo* (Jakimavičius 2001, p. 52); *išeina laikas kaip sena artistė / prispaudusi prie kaulėtos krūtinės / rožes gegužio* (Patackas 2005, p. 169).

Kaip matome iš pavyzdžių, laiko bejėgiškumas yra vienokios ar kitokios pabaigos metaforizacija.

3. Laikas kaip fiziologinių poreikių turinti būtybė

Laiko kaip žmogaus konceptualizacija reiškiamą ne tik kūno išvaizda, bet ir **fiziologiniais poreikiais**. Laikas valgo, geria, jaučia alkį, nuovargi: *kai širdį vakaras valgo, / aš klausiu – kodėl?* (Paliulytė 2005, p. 22); *Vėl geria nuodo nuovirą naktis* (Patackas 1998, p. 124); *diena aptingo ji baisi iš tolo* (Navakas 1996, p. 11); *šita naktis alkana* (Jonynas, 1991, 55). Šiuo atveju vyrauja neigiamos konotacijos: *vakaras valgo širdį, naktis nuodijasi, diena tingi, naktis alksta*.

Šiai metaforų grupei būdinga dar ir tai, kad konceptualizuojamos tik paros atkarpos – diena, naktis, vakaras. Pastebima tendencija naktį sieti su alkium, maisto poreikiu.

4. Laikas kaip emocijas patirianti būtybė

Vis dėlto poezijoje aktualizuojami ne tik fiziniai žmogaus požymiai, bet ir požymiai, susiję su **psichika, emocijomis**.

Laikas turi **sielą, temperamentą, charakterio** bruožus, pavyzdžiui: *apvirtęs išnyra kitoj pusėj, ryto sielos peizažas* (Ališanka 1999, p. 7); *ir putom drabstosi už du / pavasaris cholericas* (Marčėnas 2001,

p. 86); *klastingas laikas bėga* (Birgelis 1993, p. 28).

Labai dažnai laikas vaizduojamas kaip **emocijas** patiriantis asmuo. Didesnę grupę sudaro pavyzdžiai, kuriuose laikas siejamas su **neigiamomis emocijomis**: **pykčiu**, **įtūžiu**: *įtūžęs laikas mus pargins namo* (Patackas 2005, p. 26); **neapykanta**: *palšas neapykantos ruduo* (Ališauskas 2007, p. 31); **liūdesiu**: *liūdinčio vakaro paukštis* (Ališauskas 1996, p. 31); *pažiūrėk, koks nuliūdes ruduo / ritinėja išgliaudytą gilę* (Drungytė 2008, p. 53); *ir rudenio liūdno paletėj / tik gelzgana pilkšva ir žalsva* (Jonynas 1991, p. 98); *Prošal praeina damos su petardom, / Liūdni rugsėjai, mėlyna mirtis* (Patackas 1998, p. 18); *Taurė bus vyno pakelta pirma / Už pralaimėjimą. Už liūdną dieną, / Už būsimą laikotarpį be Dievo* (Patackas 1998, p. 147); *Graudus birželio atvirukas* (Bielskytė 2006, p. 66); *Ak, kaip gražiai mes verkiame / Su rudeniu!* (Bielskytė 2006, p. 80); **nerimu**: *baltas nerimas mano dienu – / baltas sniegas aerodromuos* (Braziūnas 1992, p. 11); *Juoduoju vakaro nerimu, / Šalta migla* (Čepauskaitė 1992, p. 29); *Ilgos naktys Sevilijoje... / Dar ilgesnės nerimo naktys už grotų* (Patackas 2002, p. 48); **ilgesiu**: *Žinau, kad ilgesiu / pagelto / dienos* (Birgelis 1993, p. 100); *tyko vienišų / vėluojančių keleivių / skausmingai ilgesio nakčiai* (Bitinaitė 2002, p. 53); *tu mūsų ilgesys esi naktie* (Jonynas 1991, p. 25); **kančia, skausmu**: *Kenčia / laikas / apkaltingas buvimu* (Birgelis 1993, p. 88); *dejavo vakaras po liepa* (Čepauskaitė 1992, p. 67); *mus džiaugsmo amžinybė ir kančios akimirka susieja* (Baliukonė 2003, p. 73); **kalte**: *kodėl neišsižadėti / savo laiko kaltės* (Birgelis 2006, p. 9); *Kenčia / laikas / apkaltintas buvimu* (Birgelis 1993, p. 88); **verksmu**,

rūpesčiu, vienate: *Kaip tragiškai pravirko rytas* (Jonynas 1991, p. 84); *Juodą rūpesčių dieną aš patyriau staiga* (Kelmickas 1997, p. 59); *siūlo apginti mane / nuo tvankios nakties vienate* (Ališanka 2006, p. 46); *Vienišesnis tik laikas, atoslūgių potvynių aibės / ir paverčiantis kryžium koloną vidurnakčio žaibas* (Kelmickas 1997, p. 32).

Teigiamos emocijos siejamos su **džiaugsmu, laime**: *mus džiaugsmo amžinybė ir kančios akimirka susieja* (Baliukonė 2003, p. 73); *reta naktis ateina gerai nusi-teikusi* (Bložė 1998, p. 36); *o laimingiausios dienos / ramiausi vakarai / užmigti / mano kūdikiui, kurkiant prūde varlėms* (Miliauskaitė 1999, p. 243); *Leis parašyt sonetą už ginėją / Ir pusę litro džiaugsmo valandos* (Patackas 2002, p. 117); *Laimingiausios valandos dosnios šiltos beribės* (Zelčiūtė 2004, p. 103); **ramybe**: *ir mes – jau ramūs / regėdami ryto ramybę?* (Ališanka 1992, p. 82); *ruduo ramus išnoko gaisras / liepsna slapčia sulaižo krūmus / ir dievo vieton stojas toluma* (Ališanka 1999, p. 46); *nėr didesnės ramybės kaip naktį miške* (Bložė 2001, p. 40); *gydantys aliejai syvai žadantys / ramią rytdieną* (Zelčiūtė 2004, p. 56); **nuostaba**: *degė naktį nuste-busioj* (Braziūnas 1992, p. 14);

Pastebėta tendencija, kad dažniausiai neigiamos konotacijos siejamos su tam-siuoju laiko periodu – vakaru, naktimi, rudeniu. Kadangi teigiamos konotacijos vartojamos nedažnai, bendruosius dėsningumus nustatyti gana keblu, laimingos, besidžiaugiančios gali būti ir valandos, ir naktys, ir vakarai.

5. Laikas kaip perceptivi būtybė

Laikas kaip žmogus atlieka veiksmus, susijusius su **suvokimo pojūčiais**: *vakaras*

/ kalbės su mumis (Ališanka 1992, p. 82); *nes laikas mūs klausos geriau jis kažko neišgirstų* (Navakas 1996, p. 122); *Pakibusios valandos klauso, sulaikiusios kvapą* (Grajauskas 1993, p. 43); *kyla vėjas, ateina laikas / stovi po atviru langu/ skeptiškai klauso, ką aš maštau/ žiūri, ką rašau* (Bložė 1998, p. 94); *kai ruduo skaito lapą po lapo/ taip kaip tas, kuris niekad neskaitė* (Norvila 2006, p. 9); *pro juodus / perregimus nėrinis / žvelgia vėjuota naktis* (Miliauskaitė 1999, p. 85); *bet naktis nežiūrėjo į mus* (Navakas 1996, p. 33); *vakaras per petį žiūri mums į vyną* (Navakas 2006, p. 22); *nuo spalio žvilgsnių veidrodžiai susidėvėję* (Kajokas 2005, p. 78).

Viename kitame pavyzdyje ryški **intelektinė percepcija**: *apie ką tu galvoji rugsėjį* (Jonynas 1991, p. 56); **intelektu požymiai**: *kas tie jie? Net ir rytas nežino. / Jis protingas, o vakaras kvailas* (Norvila 2006, p. 62).

6. Laikas kaip lytį turinti būtybė

Galima skirti grupę pavyzdžių, kuriuose LAIKAS – ASMUO yra vyriškosios arba moteriškosios lyties atstovas. Dažnai lytiškumo požymį lemia laiką įvardijančio žodžio gramatinė giminės kategorija, pavyzdžiui: *ar prisimeni: nuotaką žiemą į mirtį pavasaris vedas* (Parulskis 1998, p. 25); *tik prisėda naktis prie manęs nusišypso lyg moteris* (Balbierius 1990, p. 21); *Naktis, įsidarbinusi sarge, šnipinėja ir mūsų/ alsavimą trūkų ir nuojautas, krūpsnį* (Braziūnas 1993, p. 35); *Pašok, kol ši nuvargusi naktis / dar tavo kūno geismo neišblaivė* (Kajokas 1997, p. 15); *Kai graži brunetė naktis / Pabučiuoja tave į lūpas* (Patackas 1998, p. 30).

Tačiau yra ir išimčių, kai moteriškosios giminės laiką įvardijantis žodis koncep-

tualizuojamas kaip vyras, ir atvirkščiai, pavyzdžiui: *dabartis lyg pabėgęs rekrūtas dar slapstosi mūsų veiduos* (Balbierius 1990, p. 18); *išeina laikas kaip sena artistė / prispaudusi prie kaulėtos krūtinės / rožes gegužio* (Patackas 2005, p. 169).

Taigi, siekiant sukurti poetinį vaizdą, ištakos ir tikslo sričių gramatinė giminės kategorija teksto autoriui neaktuali.

7. Laikas kaip sociali būtybė

Kartais laikas reprezentuojamas ir kaip asmuo, užsiimantis kokia nors veikla, turintis **profesiją**. Tiesa, dažniausiai neigiamai konotuota, pavyzdžiui: *Naktis, įsidarbinusi sarge, šnipinėja ir mūsų/ alsavimą trūkų ir nuojautas, krūpsnį* (Braziūnas 1993, p. 35); *išeina laikas kaip sena artistė/ prispaudusi prie kaulėtos krūtinės / rožes gegužio* (Patackas 2005, p. 169).

Gana daug pavyzdžių, kuriuose laikas laikomas **vagimi, plėšiku**: *jau esu senatvės grobis* (Braziūnas 1999, p. 86); *viskas / ką laikas atima* (Bleizgys 2004, p. 14); *ir suprasti / kad jau senokai esi ne namie / kad naktis grobia ir ėda* (Kaziliūnaitė 2007, p. 21); *kad tai rytas (po sunkaus mūsų lauke liko tūkstančiai poilsiautojų) / dirsčioja į marodierišką laikrodį* (Bložė 2001, p. 11); *įpusėjusi vasara vagia vaisius iš rudens* (Navakas 1996, p. 125).

Laikas gali būti konceptualizuojamas kaip tam tikro **socialinio sluoksnio atstovas**, pavyzdžiui, **valkata**: *šeštadienis buvo valkata rudenio parke* (Patackas 1997, p. 135); *Rausias rytas įkaitintu pagaliu / po begėdiškai nuogas šiukšles* (Čepauskaitė 1998, p. 81); *Tarpuvartėj dvesiantis šimtmėtis gruodis girtuoklis / staiga pagyvėja ir vėl pasisavina širdį* (Baliukonė 2003, p. 342). Kaip ir žmogus, laikas gali būti **girtuoklis**:

Girtas vakaras saulę suspardė (Čepauskaitė 1992, p. 25); *Tarpuvartėj dvesiantis šimtmetis gruodis girtuoklis / staiga pagyvėja ir vėl pasisavina širdį* (Baliukonė 2003, p. 342); *girtas vakaras glaudžias prie kranto* (Jonynas 1991, p. 82) arba **valdovas**: *bet patekėjus naktį kruvina ranka/ nutrempia naktį rytmečio vergijon* (Braziūnas 1999, p. 27); *Mes laiko ir byrančio tinko vergai* (Ališauskas 1996, p. 34); *Dėkoju, Jūsų malonybe Laike* (Patackas 2002, p. 51); *Ruduo iš naujo nukariaus valstybę* (Ališauskas 1996, p. 20); *Šešėlių viešpats – vakaras – išnyra* (Balbierius 2004, p. 27).

Įdomu, kad laikui suteikiamos dažniausiai neigiamą konotaciją turinčios profesijos ar gyvenimo būdas (*pasenusi artistė, valkata, girtuoklis*) arba, tiesa, dažniau implicitiškai jis konceptualizuojamas kaip valdovas.

Apibendrinimas

Lietuvių poezijoje dažniausiai konceptualizuojamas fizinis, į apibrėžtus tarpsnius skirstomas laikas: metų laikai, paros atkarpos; valandomis, minutėmis, sekundėmis matuojamas laikas.

Lietuvių poezijoje laikas konceptualizuojamas kaip žmogus, kuriam būdingi tiek fiziniai, tiek dvasiniai požymiai, lytiškumas, socializacija. Pagal tai gali būti skiriamos kelios laiko metaforų grupės: laikas kaip

kūną turintis žmogus; laikas kaip judantis, veikiantis asmuo; laikas kaip fiziologinių poreikių turinti būtybė; laikas kaip emocijas patirianti būtybė; laikas kaip perceptyvi būtybė; laikas kaip lytį turintis asmuo; laikas kaip sociali būtybė.

Ištyrus laiko metaforas, pastebėta, kad laikas šiuolaikinėje lietuvių poezijoje dažniau konotuotas neigiamai. Neigiamos laiko konotacijos būdingiausios *laiko kaip socialios būtybės* (LAIKAS – VAGIS), *laiko kaip emocijas patiriančio asmens* bei *laiko kaip veikiančio asmens* (LAIKAS – GRIOVĖJAS) metaforų grupėse. Neigiamai konotuoti laiko hiponimai susiję su *naktimi, rudeniu, vakaru*, t. y. tamsiaisiais paros, metų periodais, kurie metaforiškai reprezentuoja vienokią ar kitokią pabaigą.

Teigiamos konotacijos išryškėja *laiko kaip emocijas patiriančio asmens* (kai kalbama apie džiaugsmą, laimę), *laiko kaip veikiančio asmens* (kai laikas konceptualizuojamas kaip kūrėjas).

Išanalizavus pavyzdžius matyti, kad šiuolaikinėje lietuvių poezijoje konceptualizuojamam laikui būdingos tokios požymių opozicijos, atspindinčios laiko suvokimo ambivalentiškumą: laikas – turintis galių ir bejėgis, kūrėjas ir griovėjas, vyras ir moteris, kvailas ir protingas, besidžiaugiantis ir liūdintis, sielvartaujantis, valkata ir valdovas.

Šaltiniai

ALIŠANKA, E., 1999. *Dievakaulis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

ALIŠANKA, E., 2006. *Exemplum*. Vilnius: Vaga.

ALIŠANKA, E., 1992. *Lygiadienis*. Vilnius: Vaga.

ALIŠAUSKAS, A., 1996. *Prisukama karalystė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

ALIŠAUSKAS, A., 2007. *Rentgeno nuotraukų albumas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

- BALBIERIUS, A., 1990. *Alsavimų girios*. Vilnius: Vaga.
- BALBIERIUS, A., 2008. *Formų knyga*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- BALBIERIUS, A., 2004. *Strazdo anatomija*. Vilnius: Vaga.
- BALIUKONĖ, O., 2003. *Akmuva*. Vilnius: Vaga.
- BIELSKYTĖ, D., 2006. *Raudona*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- BIRGELIS, S., 1993. *Tarp durų ir dulkių*. Vilnius: Voruta.
- BIRGELIS, S., 2006. *Visadan esma*. Punkskas: Aušra.
- BITINAITĖ, I., 2002. *Kritimas aukštyn*. Šiauliai: Saulės delta.
- BLEIZGYS, G., 2004. *Su grojančiom kraujo gėlėm*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- BLEIZGYS, G., 2007. *Žiema, ruduo, vasara*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- BLOŽĖ, V., 2001. *Tuštuma*. Klaipėda: Klaipėdos menininkų namai.
- BLOŽĖ, V., 1998. *Visai ne apie tai*. Vilnius: Vaga.
- BRAZIŪNAS, V., 1993. *Alkanoji linksniuotė*. Vilnius: Vaga.
- BRAZIŪNAS, V., 1999. *Ant balto dugno*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- BRAZIŪNAS, V., 1992. *Išeinančios pušys*. Vilnius: Vyturys.
- CIEŠKAITĖ, G., 2002. *Antgamtėje klajojanti šviesa*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- ČEPAUSKAITĖ, D., 1992. *Bevardžiai*. Kaunas: Keturi vėjai.
- ČEPAUSKAITĖ, D., 2004. *Nereikia tikriausiai būtina*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- ČEPAUSKAITĖ, D., 1998. *Suvalgiau vieną spanguolę*. Kaunas: Nemunas.
- DRUNGYTĖ, E., 2008. *Rūkas ir vėjas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- GRAJAUSKAS, G., 1996. *Atsiskyrėlio atostogos*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- GRAJAUSKAS, G., 1993. *Tatuiruotė*. Vilnius: Vaga.
- JAKIMAVIČIUS, L., 2001. *Medinė = Wooden*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- JONYNAS, A., 2003. *Lapkričio atkrytis*. Vilnius: Tyto alba.
- JONYNAS, A., 1991. *Nakties traukinys*. Vilnius: Vaga.
- KAJOKAS, D., 2005. *Karvedys pavargo nugaleti*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- KAJOKAS, D., 1997. *Meditacijos*. Vilnius: Vaga.
- KAJOKAS, D., 2000. *Mirti reikia rudenį*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- KANDRATAVIČIUS, S., 2004. *Metareligija*. Kaunas: Nemunas.
- KAZILIŪNAITĖ, A., 2007. *Pirmoji lietuviška knyga*. Kaunas: Nemunas.
- KELMICKAS, E., 1997. *Žiemos parafonija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- MARČĖNAS, A., 1999. *50 eilėraščių*. Vilnius: Baltos lankos.
- MARČĖNAS, A., 2001. *Dėvėti*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- MIKUTA, A., 2002. *Aštuoneiliai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- MILIAUSKAITĖ, N., 1999. *Sielos labirintas*. Vilnius: Vaga.
- NAVAKAS, K., 2006. *Atspėtos fleitos*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- NAVAKAS, K., 1996. *Pargriautas barokas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- NAVAKAS, K., 2003. *Žaidimas gražiais paviršiais*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- NORVILA, P., 2006. *Septyni metų laikai*. Vilnius: Tyto alba.
- PALIULYTĖ, S., 2005. *P.S.* Vilnius: Vaga.
- PARULSKIS, S., 1994. *Mirusiujų*. Vilnius: Baltos lankos.
- PARULSKIS, S., 1998. *Mortui sepulti sint*. Vilnius: Baltos lankos.
- PATAČKAS, G., 2005. *Didysis širdžių mūšis*. Vilnius: Vaga.
- PATAČKAS, G., 2002. *Dviveidis Janas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- PATAČKAS, G., 1998. *Jauni patrakėliai pe-trarkos*. Kaunas: Nemunas.
- PATAČKAS, G., 1997. *Jazmino žiedas vakarą prakalbina*. Vilnius: Vaga.
- STRIOGAITĖ, E., 2005. *Vienišėja*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- ŠIMONIS, D., 2001. *Rykštė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- ZELČIŪTĖ, D., 2004. *Atgal į vandenį*. Vilnius: Tyto alba.
- ZELČIŪTĖ, D., 2000. *Pagrindinis vaidmuo*. Kaunas: Gabija.

Literatūra

ALVERSON H., 1994. *Semantics and Experience: Universal Metaphors of Time in English, Mandarin, Hindi, and Sesotho*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.

BENNETT, D. C., 1975. *Spatial and Temporal Uses of English Prepositions: An Essay in Strati-ficational Semantics*. London: Longman Group Bennett.

JUZELĖNIENĖ, S., 2003. Laiko konceptualizavimas lietuvių kalboje. *Kalbotyra*, 52(1), 61–69.

KENSMINIENĖ, A., 2009. Laikas lietuvių mįslėse. *Tautosakos darbai*, XXXVIII, 109–125.

LAKOFF, G.; JOHNSON, M., 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

LAKOFF, G.; JOHNSON, M., 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.

LEHRER, A., 1990. Polysemy, conventional-ity, and the structure of the lexicon. *In: Cognitive Linguistics*, 1, p. 207–246.

NUNEZ, R. E.; MOTZ, B. A.; TEUSCHER, U., 2006. Time After Time: The Psychological Reality of the Ego- and Time-Reference-Point Distinction in Metaphorical Construals of Time. *In: Metaphor and Symbol*, 21, 133–146.

RADDEN, G., 1997. Time is Space. *In:*

B. SMIEJA, T. TASCH, eds. *Human contact through language and linguistic*. Frankfurt, Ger-many: Peter Lang, 147–166.

SHIE, J.-S., 2004. *Master Tropes and Meta-phorical Extension in the English Language*. Taipei: Crane.

SHIE, J.-S., 2008. Conventionality and Nov-eltly of Time Metaphor in English Poetry *In: Con-centric: Studies in Linguistics*, 34 (2), 101–122.

STUNDŽIENĖ, B., 1998. Laikas liaudies dainose. *Tautosakos darbai*, IX(XVI), 152–161.

TRAUGOTT, E. C., 1978. On the Expression of Spatio-temporal Relations in Language. *In: J. H. GREENBERG, ed. Universals of Human Language: Word Structure*. Stanford, CA: Stanford University Press.

БОНДАРЕНКО, Е. Е. В. *Когнитивная ме-тафора времени в британском поэтическом дискурсе xx века*. Preiga: <http://www.lib.csu.ru/vch/131/004.pdf> [Žiūrėta 2012 08 14].

КИБРИК, А. А., ПЛУНГЯН, В. А., 1997. Функционализм. *In: Ред. А. А. КИБРИК, И. М. КОБОЗЕВА, И. А. СЕКЕРИНА. Фундамен-тальные направления современной американ-ской лингвистики. Сборник обзоров*. Москва: Издательство МГУ, 276–339.

Saulė Juzelėnienė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: cognitive linguistics, lexical semantics, pragmatics

Viktorija Seredžiūtė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: neo-Latin literature, cognitive poetics

Skirmantė Šarkauskienė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: visual and verbal rhetorics, classics, neo-Latin literature

ANTHROPOMORPHIC METAPHORS OF TIME IN MODERN LITHUANIAN POETRY

Summary

Time is one of the most important categories related to human existence. Like all abstracts, the conceptualization of time is based on certain experience structures stored in our minds. Time studies in the Lithuanian language are not new—it has been analyzed in poetry, riddles and folk songs. This article aims to analyze the anthropomorphic metaphors used in contemporary Lithuanian poetry. The study material consists of samples collected from modern poetry collections.

The study shows that TIME in Lithuanian poetry is conceptualized as a human being, having both physical and spiritual attributes, gender, and socialization. Therefore, all the anthropomorphic metaphors can be divided into a few categories: 1. Time and the Human Body, 2. Time and Movement/Action, 3. Time and Physiology, 4. Time and Gender, 5. Time and Emotion, 6. Time and Perception, 7. Time and Power, and 8. Time and Social Relations.

The study reveals that TIME in modern Lithuanian poetry tends to have rather negative connotations. The negative connotations are mostly related to the category of Time and Emotions, and to metaphors of the Time and Power group. Negative connotations are associated with the dark periods of time: autumn, night, evening. There are only a few positive connotations; they are related to the Time and Emotion, Time and Power and some Time and Body metaphor groups. In modern Lithuanian poetry, certain signs of opposition, reflecting am-

Saulė Juzelėnienė

Uniwersytet Wileński, Litwa

Zainteresowania naukowe: lingwistyka kognitywna, lingwistyka tekstu, semiotyka reklamy, semantyka leksykalna, pragmatyka, analiza dyskursu

Viktorija Seredžiūtė

Uniwersytet Wileński, Litwa

Zainteresowania naukowe: literatura nowołacińska, poetyka kognitywna

Skirmantė Šarkauskienė

Uniwersytet Wileński, Litwa

Zainteresowania naukowe: literatura starożytna, literatura nowołacińska, retoryka wizualno-werbalna

ANTROPOMORFICZNE METAFORY CZASU WE WSPÓŁCZESNEJ POEZJI LITEWSKIEJ

Streszczenie

Czas jest jedną z najważniejszych kategorii związanych z ludzką egzystencją. Podobnie jak wszystkie abstrakty, czas jest konceptualizowany w języku w oparciu o określone struktury i doświadczenie przechowywane w naszej świadomości. W niniejszym artykule, za pomocą metody analizy konceptualnej, podjęto próbę określenia sposobów realizacji antropomorficznych metafor czasu, zaliczanych do kategorii metafor ontologicznych, we współczesnej poezji litewskiej. Omówiono następujące grupy metafor antropomorficznych: 1. Czas i ciało ludzkie, 2. Czas i ruch, 3. Czas i fizjologia, 4. Czas i płeć, 5. Czas i emocje, 6. Czas i percepcja, 7. Czas i moc, 8. Czas i otoczenie społeczne.

Podczas badania okazało się, że we współczesnej poezji litewskiej czas częściej ma negatywne konotacje, zwłaszcza w grupach metafor czasu i percepcji, czasu i emocji oraz czasu i mocy. Negatywnie konotowane hiponimy czasu wiążą się z nocą, jesienią, wieczorem, tj. „ciemnymi” porami doby czy roku. Pozytywne konotacje występują w grupach metafor czasu i emocji, czasu i mocy oraz w niektórych metaforach czasu i ciała. We współczesnej poezji litewskiej konceptualizowany czas charakteryzują określone opozycje cech, odzwierciedlające ambiwalentność postrzegania czasu: czas – mający moc i bezsilny, twórca i

bivalence in the perception of time, are displayed: time as a powerful or powerless person, time as a creator or a destroyer, time as a man or a woman, time as a stupid or smart person, time as an enjoying or melancholic person, time as a beggar or a ruler.

KEY WORDS: conceptual metaphor, metaphORIZATION, metaphorizational projection, concept, ontological metaphor.

burzyciel, mężczyzna i kobieta, głupi i mądry, radosny i smutny, pogrążony w rozpacz, włóczęga, pijak i władca.

SŁOWA KLUCZOWE: metafora konceptualna, metaforyzacja, projekcja metaforyzacji, koncept, metafora ontologiczna.

Gauta 2012 05 15

Priimta publikuoti 2012 07 20